

JARKKO TOIKKANEN

Lovecraftin kravatti

Unennäkijän muistikirja. H. P. Lovecraftin kirjoituksia. Toim. & suom. Juha-Matti Rajala. Vaskikirjat, Tampere 2014. 168 s.

Joulukuussa 1920 Reinhart Kleinerille lähettämässään kirjeessä H. P. Lovecraft kuvailee Nyarlathotep-nimistä painajaista. Nimen takana piilee ”jonkinlainen kiertelevä näytösmies tai luennoitsija” (76), ja silkka huhu hänen saapumisestaan kaupunkiin kammottaa paikallisia. Unessa Lovecraft lukee ystävänsä kirjeestä näytösmiehen vierailusta ja on lähdössä keskustaan. Pukeutumistaan hän kuvailee näin: ”[y]ksityiskohtat ovat sangen eläviä – minulla oli vaikeuksia saada kravattini solmituksi – mutta sanoinkuvaamaton kauhu jätti varjoonsa kaiken muun” (77).

Yksityiskohta on mielenkiintoinen, sillä se ei ole ainutkertainen. Toisessa unessa Lovecraft esiintyy Eben Spencer-nimisenä 1800-lukulaisena tohtorina. Uni hälvenee ennen huipennustaan hänen nähtyään peilistä, miten hänen kauluksensa ”oli mennyt huonosti”. Yritäessään korjata ongelmaa ”mustaa solmuketta olikin hankala saada asetumaan kauniisti” (69). Voimmeko päätellä asiasta jotakin? Onko Lovecraftin kravatti vain kravatti tai solmuke vain solmuke? Robert Blochille osoittamassaan kirjeessä hän tekee selväksi, ettei asiaa pidä ylitulkita: ”[v]oi olla, että muut, joiden mieltä ei täyty yhtä paljon silkka fantasia, näkevät freudilaisia unia; on kuitenkin selvää, että minä en näe” (79). Jotenkin en oikein usko häntä.

Arkipäiväisiä toimia

Lacanianlaisittain ajateltuna kaulasusteen räpläminen voisi olla Lovecraftin mielen varokeino sitä kosmista hulluutta vastaan, joka piilee jokaisen näennäisen ilmiön ja julkisivun takana hänen ’imaginaari-

sessä’ todellisuudessaan. Tällöin kiertelevä näytösmies Nyarlathotepkaan ei symboloi mitään tiettyä merkitystä tai ominaisuutta, yksityistä tai yleistä, vaan hän on pelkkä kuviteltu pinta, jonka takana velloo reaalin tuntematon. Peilistä tuijottaa yhtä lailla kuviteltu minä, jonka palauttaa takaisin todellisen maailman minään ainoastaan tottumuksen voima, kauluksen suoristamisen kaltainen arkipäiväinen toimi. Yhtäällä toimi on hetken huojennus kauhun ylivalasta, toisaalla se päättää koko unen ennen sen täyttymystä.

Ehkä lovecraftilaisen mielen psykoanalyysi toimii myös analogisessa suhteessa siihen, mitä hän sanoo kirjoittamisesta ja kirjoittamisprosessin aloittamiseen pakottavasta kokemuksesta: ”Kirjoitan ainoastaan sisäisestä yllykkeestä ja ilmaisen jonkin tuntemuksen, joka on jo olemassa ja vaatii kiteyttämistä.” (21) Kuka tahansa harrastelija, jollaisten tekstejä toimittaen ja joiden kanssa kirjeenvaihtoa käyden Lovecraft käytännössä eli kirjallisen elämänsä, ei tällaiseen kiteyttämiseen kykene. Unen

voiman sijaitessa ”jossakin hämärässä viipyilevässä osasessa, joka on liian aineeton paperille siirrettäväksi kenen tahansa muun kuin mestarin toimesta” (82) hän tuntuu epäilevän jopa itseään. Koska kirjoittamisen alkuperä on tämän maailman, näiden näennäisten ilmeisyyksien tuolla puolen, kirjoittamisprosessin aloittamiseen pakottavat ”näyt vaativat sanoiksi pukemista ja säilömistä” (101) tunkeutuakseen arkipäivään.

Asianmukaiseen vaatehtimiseen tarvitaan tietenkin kunnan räätäli, joka laittaa sanat oikeaan kuosiin ja prässää vaikuttimina toimivat painajaiset kuvausten muotoon. Repeämä lukijan kokemuksemme syntyy siitä, että vaikka ilman räätäliä meillä ei olisi mitään päälle pantavaa, vaatteiden rypistyessä tai mennessä huonosti ne voivat päättää näkymme ja palauttaa meidät arkipäivään. Tämä on kenen tahansa mielen varokeino: keisarilla on uudet vaatteet, mutta tämä ei tarkoita hänen olevan alasti, sillä Lovecraftin todellisuudessa kaikki pukevat vaatteensa ilman, että niiden alla on todella mitään. Kauhistuttavan ilmestyksen tai peilin hahmon pinnan takana kuohuu pelkkä elektronien pyörre, metafysisinen tyhjiys. Onneksemme voimme sentään aina palata sellaisiin pyörteen muoteihin, joihin olemme tottuneet, omakuvaamme tai arkipäivän mekaanisiin toimintoihin, joihin pukeutuminen ja kirjoittaminen myös kuuluvat.

Outo realismi

Kirjassaan *Weird Realism. Lovecraft and Philosophy* (2012) Graham Harman määrittelee tapoja ymmärtää Lovecraftin kirjallista tyyliä. Filosofisesti Harman edustaa spekulatiivista realismia, joka pyrkii

Kantin ja heideggerilaisen fenomenologian nimissä haastamaan idealistisen käsityksen siitä, ettei olemista olisi ilman ajatusta olemisesta. Tuumailen seuraavassa kahta Harmanin väitettä Lovecraftista asiaan liittyen.

Harmanin ensimmäinen väite on, että Lovecraftin hirviöt ”eivät ole pelkkiä elektroneita”. Tämä toteamus asettaa hänet vastakarvaan Michel Houellebecqin kanssa. (Harman viittaa Houellebecqin 2005 englanniksi julkaistuun kirjaan *H. P. Lovecraft: Against the World, Against Life*.) Harman haluaa todistaa, että vaikka mustekalamainen Cthulhu ja muut kuuluisat olennot eivät olisikaan ”henkiä tai sieluja”, heidät voi ymmärtää kantilaisina asioina sinänsä, jotka ovat olemassa ilman, että niiden olemassaoloa tarvitsee ajatella.¹ Tämän väitteen todentaminen on Harmanille tärkeää, sillä nimenomaan se mahdollistaa spekulatiivisen realismin uudenlaisen filosofian, jonka antimetafysisiseen todellisuuskäsitykseen mahtuvat lovecraftilaisen fiktion kuvaamat oudot ilmiöt. Lukijan ei toisin sanoen tarvitse uskoa tai olla uskottomatta Cthulhun olemassaoloon, sillä ”Cthulhu” on vain satunnainen epiteetti eräälle arkipäivään aukkoja repivän todellisuuden oikulle, kamottavalle unennäylle.

Lovecraftin novellien ja lyriikan perusteella väite vaikuttaa kohtuulliselta, mutta miten käy, kun kohtaamme hänen kriittisen proosansa? *Unennäköjän muistikirjan* esseessä ”Dagonin puolustus” kirjailija tyrää yksiselitteisesti kaikki muut paitsi niin sanotun mekaanisen materialistisen maailmanselittämistavan, jonka mukaan kosmisen todellisuuden järjestymiseen ei liity ”sen enempää ’tahtoa’ kuin mitä koko kosmisen olemassaolon taustalla olevien elektronien sokeaan pyörteilyyn ylipäänsä liittyy” (114). Kun tähän lisätään hänen käsityksensä siitä, miten ”tahto ei ole muuta kuin hermostollisten molekyylien toimintaa – sokeaa aineellista vaistoa tai yllykettä” (115), Harmanin alkuperäinen Houellebecq-kritiikki kyseenalaistuu. Näyttää siltä, että vaikka kuinka

tahtoisimme kuvitella ilmiön nimeltä Cthulhu tietyn filosofian ehdoin, kyse on pelkästä sattumasta, ei odotetun oudosta todellisuudesta. Syytä onkin huomata, ettei Harman itse asiassa puutu Lovecraftin kriittiseen proosaan kirjassaan.

Myös Harmanin toinen väite liittyy tahtoomme kuvitella. Hänen mukaansa ”lumekuvat ja vihjaava puhe” (*illusion and innuendo*)² ovat paras ja ainoa väylämme lovecraftilais-materialistiseen todellisuuteen, koska ne mahdollistavat epäsuoran yhteyden asioihin sinänsä. Koska Harman ei arvosta idealistista käsitystä siitä, ettei olemista olisi ilman ajatusta olemisesta, hänen spekulatiivinen realisminsa kaivaa maata jalkojensa alta. Jos lumekuvat ja vihjaava puhe ovat ainoa keino saavuttaa todellisuus sellaisena kuin se todella on, todellisuus on itse asiassa idealistinen, sillä näennäisten ilmeisyyksien olemassaolo nojaa ajatukseen siitä, että ne ovat *vain* näennäisiä. Lumekuvien ja vihjaavan puheen todettu etäisyys todellisuudesta on toisin sanoen idea, ei materiaallinen toteuma, kuten Harman esittää. Mekaanisessa materialistisuudessaan Lovecraft tiedostaa asianlaidan toisin, ja hänen oma maailmanselittämistapansa tyhjentää metafysiikan fysiikkaan säilyttäen fysiikan metafysisen kuosin. Kun elektronien pyörteily on pelkkää elektronien pyörteilyä, kaikki on juuri sitä, miltä se näyttää. Lukijan ripustautuessa Lovecraftin meille huolella räätälöimään kuvitteelliseen kravattiin hän alkaa nähdä näkyjä, jotka kauhistuttavat, koska ne ovat todellisia ja tässä eivätkä pelkästään vihjaa todellisuudesta (reaalisesta tuntemattomasta, kosmisesta hulluudesta) jossain muualla. Parempi siis korjata ulkoasumme nyt, kun siihen vielä kykenemme.

Näkyjen jäljillä

Unennäköjän muistikirja on huolellisesti toimitettu kokonaisuus, jonka vahvuus on materiaalien kattavuus ja tyyllinen kirjo häthätää kyhätyistä näynmerkinnöistä sinnikkäämpiin kirjemuotoisiin unikuviin ja mah-

tipontisen kriittisiin palopuheisiin. Rajala enimmäkseen pidättäytyy omakohtaisesta kommentoinnista. Poikkeuksena on alkupuheen toteamus, joka kohdistuu ”Dagonin puolustukseen”:

”Epäilemättä [Lovecraft] olisi myöhemmin toisessa tilanteessa ilmaissut samat ajatukset hiukan eri tavalla ja ehkä vähemmän koukeroisesti, mutta ei liene väärin olettaa, etteikö hän silti olisi [filosofisten ja kirjallisten näkökantojensa] osalta pitäytynyt samoissa peruseriaatteissa myös elämänsä kaksi seuraavaa vuosikymmentä” (14).

Päällisin puolin Lovecraftin kuva on vakaa ja itsepintainen, kun taas kuvantakaiseen kuohuntaan *Muistikirja* käy mainiosta katalogista niin alakulttuuriselle kuin akateemisellekin puolimielelle. Sitä selatessaan lukija on nimittäin äkkiä näkyjen jäljillä. Vuonna 2002 tamperelainen P. N. Kouta kirjoitti ”Lavinia Whateley”-nimisen painajaisen, jonka *Muistikirja* värjäsi uudestaan.

”Minä katson sinuun

Minä katson sinuun

Olet niin pieni mitä sinä pelkää?

Ei suuta josta

Ei näin hiljaista pimeässä olekaan
Mitä kauhuja nuo silmät ovat nähneet-
kään

Mitä huoneessa

Musta huuto keskellä kääntymistä

Kokous

Kongregaatio

Vääristynyt, tuijottava kaksitoista
Silmät reunan takaa, muotokuvat päät-
tyvät”

Kokemuksesta muistan, ettei siinä ollut mitään näennäistä.

Viitteet & Kirjallisuus

- 1 Harman, Graham, *Weird Realism. Lovecraft and Philosophy*. Zero Books, Alresford 2012, 27.
- 2 Sama, 51.